

Middeleeuwse geschiedenis Appelmarkt ontsluit

De Appelmarkt is één van de oudste delen van middeleeuws Amersfoort. Voor ons is het een plein. In de Middeleeuwen was het echter bebouwd, zoals de opgraving eind vorig jaar uitwees.

door **MATTIJS WIJKER**

De Appelmarkt is een driehoekig plein dat ligt tussen Groenmarkt en Havik. De gemeente wil hier ondergrondse afvalcontainers plaatsen. Dat bood het Centrum voor Archeologie de gelegenheid om een gedeelte op te graven. De naam van het plein geeft aan dat hier ooit appels werden verhandeld. 'De derde markt is de Appelmarkt bij de waag en hoofdwag... Op deze markt worden de appels en andere fruit, alsmede knollen en aardappelen, te koop gebracht,' schreef Van Bommel in 1760.

KANUNNIKEN

Even ten zuiden van de Appelmarkt ligt de Sint-Joriskerk, op de plaats waar de bisschop van Utrecht circa 1100 een hofstede stichtte. Deze hofstede lag op een goed verdedigbare, lokale hoogte, op de kruising van land- en waterroutes. De hofstede werd aan de zuidzijde begrensd door een (met water gevulde) gracht van circa 6 meter breed en 2 meter diep en aan de noordzijde door het Havik, een oude bocht van de Eem. De Appelmarkt zal niet tot de oorspronkelijke hofstede hebben gehoord. Tijdens opgravingen is gebleken dat het natuurlijke zand

Overzicht van de werkput.

ter hoogte van de Appelmarkt zeer diep ligt en het terrein toentertijd te nat voor bebouwing was.

In 1317 schonk bisschop Guy van Avesnes de pastoor van de Sint-Joriskerk 'het gebied gelegen binnen de versterking te Amersfoort naast het kerkhof, met zijn grachten en wegen'. Het hierboven beschreven gebied omvat waarschijnlijk de Appelmarkt en de Papenhofstede.

In 1337 werd aan de kerk een kapittel verbonden. Een kapittel is een college van kanunniken, die speciaal zijn aangesteld om op vaste uren de officiële gebeden van de kerk te onderhouden. Deze kanunniken hebben ter hoogte van de (huidige) Papenhofstede en Appelmarkt gewoond. Hoe deze huizen eruit hebben gezien is niet bekend; tijdens een grote stadsbrand zijn alle gebouwen verwoest. 'In deze laatste brand van 1520 werd het gantsche mandaat en alle de wooningen van de capittelheeren van S. Joris, tusschen de Lavendelstraat en de Appelmarkt mede geheel en al verteerd,' aldus de Kroniek van het Sint-Aagtenklooster. Een jaar na de brand besloot het kapittel de huizen te herbouwen. De oudste bekende kaarten waarop de Appelmarkt staat afgebeeld dateren allemaal van na deze stadsbrand. Op die van Jacob van Deventer (circa 1560) is het bebouwd gebied te zien. De huidige vorm van de Appelmarkt dateert vermoedelijk uit de 17de eeuw. Op de stadsplattegronden uit die tijd zien we het plein zoals we het nu ook min of meer kennen.

OPGRAVING

Voor de ondergrondse afvalcontainers moest een gat van 5 bij 5 meter worden gegraven. Daarmee was ook de afmeting van de opgravingsput bepaald: een klein kijkgaatje, maar een grote bron van informatie over de geschiedenis van deze plek. Al direct onder de bestrating van het huidige plein kwamen de archeologische sporen aan het licht. Het bleken funderingen te zijn en een gedeelte van het opgaande muurwerk van één of meer gebouwen, een provisorische beerput en verschillende ophogingslagen.

Het onderzoeksterrein bevindt zich zoals gezegd dichtbij het Havik. Het is in zijn vroegste fase erg nat en veelvul-

dig overstroomd geweest. Van deze overstromingen zijn sporen in de vorm van verspoeld zand aangetroffen. De vroegste aanwijzing voor menselijk ingrijpen in het terrein houdt direct verband met deze natte omstandigheden. Op het terrein zijn verschillende ophogingslagen gevonden; dit zijn pakketten zand die door mensen zijn opgeworpen. Zo konden overstromingen worden voorkomen en werd het gebied geschikt voor bewoning. In de ophogingspakketten is een grote verscheidenheid aan vondstmateriaal aangetroffen. Er zijn aardewerkvondsten, zoals een complete steengoed kruik. Daarnaast veel leer en hout, dat door de invloed van het hoge grondwater goed geconserveerd is. De oudste ophoging is met behulp van deze vondsten in de 13de eeuw gedateerd.

BEBOUWING

Nadat het terrein tot in de 14de eeuw nog een aantal malen is opgehoogd, is het in gebruik genomen voor bewoning. De oudste bebouwingssporen zijn twee funderingsmuren van een huis. Het huis is vermoedelijk in de loop van de 14de eeuw gebouwd en al vrij kort hierna door brand verwoest. De zuidelijke muur van het huis werd afgedekt door een zwarte laag met veel houtskool. Na deze brand is op min of meer dezelfde plaats een nieuw huis gebouwd. Hiervoor is gedeeltelijk gebruik gemaakt van de fundamente van het vorige gebouw. De zuidfundering is gedeeltelijk overbouwd en de oostfundering is

Een unieke vondst voor Amersfoort: een 15de-16de eeuwse lanspunt, gevonden tijdens het aanleggen van de werkput.
Links: voor restauratie;
rechts: na restauratie.

herbruikt. De muurfunderingen van deze tweede bouw-fase zijn ingegraven in een 14de-eeuws ophogingspakket. Het gebruikte baksteenformaat (23,5x11,5x6 centimeter) komt overeen met dat van de tweede stadsmuur (1380-1450). Het huis is waarschijnlijk in de 15de eeuw gebouwd. Behalve de muren is ook een bakstenen vloer bewaard gebleven. In de hoek met de twee muren bevond zich een uitsparing in de vloer voor een haard of kookplaats. Ook dit huis is door een brand verwoest; op de vloer lag een centimeters dikke brandlaag, met daarin 16de-eeuws vondstmateriaal.

BEERPUT

Behalve de funderingen is ook een deel van een proviso-rische beerput opgegraven. De put bestond uit rommelig geplaatste bakstenen en was mogelijk oorspronkelijk af-

Rechts: Vetvangers werden gebruikt bij het bereiden van het vlees, het vocht en vet dat hierbij vrij kwam werd opgevangen en kon zo later worden herbruikt.

gedekt met behulp van planken. De beerput bevond zich maar gedeeltelijk binnen de opgraving en kon dus niet volledig worden ontsloten. In de put zijn onder andere grote fragmenten van twee verschillende vetvangers uit de 16de eeuw gevonden.

Alle sporen die zijn aangetroffen duiden erop dat de Appelmarkt niet altijd een plein is geweest. Tussen de 14de en 16de eeuw stonden op het plein huizen. Aan deze bebouwing kwam in de 16de eeuw een eind. Een einde dat werd gemarkeerd door een brandlaag die over het hele onderzoeksterrein is aangetroffen. Deze kan in de 16de eeuw worden geplaatst, dankzij onder andere aardewerkvondsten. Het is heel goed mogelijk dat dit de stadsbrand van 1520 was. Dan zijn de aangetroffen funderingen de resten van de kanunnikenhuizen die bij deze brand zijn verwoest.

Een kleine opgraving als deze levert veel nieuwe informatie op over de geschiedenis van Amersfoort. De archeologische waarde van het plein is dermate hoog, dat het Centrum voor Archeologie toekomstige werkzaamheden nauwlettend in het oog zal houden.

Mattijs Wijker is project-archeoloog van de gemeente Amersfoort.